

Előszó

Közép-Európa vagy Kelet-Közép-Európa az értelmiségiek egy részét rabul ejtő fogalomként jelenik meg az utóbbi évtizedekben, miközben a hétköznapi politikai valóság kevés támpontot ad ahhoz, hogy egységes régióról beszélhessünk. Úgy tűnik, *Mittleuropa* emléke a mai Közép-Európa értelmezését továbbra is főleg a vágyak, remények és nosztalgikus ideológiák keretei közé helyezi. A térség társadalmi, kulturális, politikai valóságának, történelmi hátterének feltárása az alapos rész kutatások és elkötelezett ködoszlato tudósok munkájának eredménye lehet. Ilyen ködoszlato munkát végez Szarka László is, aki 2013-ban ünnepli hatvanadik születésnapját.

Az egymással összebékíthetetlen történelem-értelmezések gyökereinek illúziómentes feltárásáért sokat tesz Szarka László, aki az apró részletek feltárása mellett a közép-európai összkép felrajzolását is meg-megkísérli. A dualista Monarchia gazdasági fejlődése, viszonylagos békés időszaka és új felemelkedési utakat nyitó polgárosodó társadalma a közép-európaiság sokszor idealisztikus képeként jelenik meg. Ezzel párhuzamosan a Magyarországgal szomszédos országok közvéleményében továbbra is erősen él a „népek börtönének” képe. Bár Ausztria-Magyarország határai között létező politikai egységben éltek a térség népei, de a tizenkilencedik század második felétől megjelenő nemzetiségi mozgalmak kezdték szétfeszíteni ezt a politikai keretet. Szarka László rámutat arra is, hogy napjaink közép-európai fejleményeinek megértéséhez fontos látni, hogy miért volt gyenge – az elindult modernizációval kialakuló és például az asszimilációval jelzett – társadalmi kohézió a Monarchia keretei között. Tudjuk, az, hogy a nemzetiségi törésvonalak menthetetlenül elmélyültek, a velük szemben süket magyar elitek rövidlátó politikájának is köszönhető. A magyar politikai hagyományban Kossuth, Jászi, Bibó által képviselt, a térség etnikai realitárait figyelembe vevő és megegyezésre törekvő irány jellemzően akkor került előtérbe, amikor az ezt képviselő politikusoknak sem valódi hatalma, sem igazi esélye nem volt elképzeléseik gyakorlati megvalósítására. Ezt a perspektívát – a Duna-táji dilemmákról szóló könyvében – plasztikusan, Tisza és Jászi példáján pedig emberileg is átélhető módon tárja fel. Munkásságának egyik legfontosabb hozadéka viszont, hogy a történelmi tanulságokat a napjainkban zajló politikai, társadalmi folyamatok megértésénél is kontextualizálni tudja.

Szarka László sokrétű munkássága három jól érzékelhető, egymáshoz kapcsolódó pillérre épül, amelyek nagyon szorosan kötődnek a közép-európai régióhoz: akár

a térség újkori történelmének vizsgálatát, akár a kisebbségi kérdéseket, akár a magyar–szlovák viszonyt tekintjük kiindulópontnak, kikerülhetetlen ez a regionális perspektíva. A magyar–szlovák megértés elkötelezett motorjaként sokat tett az egymást kizáró, párhuzamos történelmi narratívák felülírásáért. Ugyanakkor nagyon világosan látja és láttatja ennek a kölcsönös megbékélésnek a mélyen gyökerező társadalmi-politikai akadályait. A közép-európai együttműködést napjainkban gátló jelenségek (az, hogy a térség népeinek nincs egymásról hiteles információja, politikailag leértékelődik a regionális együttműködés egy jóval tágabb európai integrációban, a történelmi sérelmek rendezetlensége tartósítja a mély bizalmatlanságot stb.) történelmi hátterében feltárásában sok írása alapvető hivatkozási pont.

Van Szarka munkásságának még egy fontos motivációja: a szülőföld iránti elkötelezettség. Igaz, élete egy adott pillanatában a kisebbségi létet a budapesti értelmiség közegére cserélte fel – többek között 1998–2000 között a Magyar Tudományos Akadémia Kisebbségkutató Műhelyének vezetője, 2001–2009 között pedig Kisebbségkutató Intézetének igazgatója volt, megszakításokkal az akadémia Történettudományi Intézetének munkatársa –, a szűkebb (Mátyusföld) és tágabb (Dél-Szlovákia) szülőföld iránti elkötelezettsége azonban sohasem szűnt meg. Ezt nem csupán munkáinak bibliográfiai jegyzéke, de a felvidéki tudományszervező tevékenysége is igazolja. Jó értelemben vett kisebbségi identitását azonban sohasem tudta levetkőzni, s sohasem tudott teljesen belesimulni a főváros mindent felülről néző szellemi közegébe. Így amikor a komáromi Selye János Egyetem létrejött, senki számára nem volt kétséges, hogy ott a helye, ahol dékánként, majd egyetemi docensként a felvidéki magyar értelmiség kinevelésének máig nélkülözhetetlen résztvevője.

A térség mai politikai töredezettségét a legjobban az itt élő kisebbségek helyzetén keresztül lehet érzékelni. Az erőteljes asszimilációs folyamatok, az állami homogenizáló politikák mellett az egyes kisebbségi közösségek politikai mobilizációja, aktivitása és önszerveződése egyszerre mutatja meg a közép-európai országok sokszínű társadalmainak problémáit. Szarka László munkássága, amely a kölcsönös megismerést, a történelmi igazságok és interpretációk megértését és e sokszínű régió népeinek reménytelen egymásrautaltságát mutatja be, megkerülhetetlen támpontot ad mindenkinek, aki jobban szeretné megismerni Közép-Európát és népeit.

A szerkesztők